

Міністерство освіти і науки України
Національний університет
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
Поморська академія в Слупську (Республіка Польща)
Коледж Санта-Фе (США)
Центральна бібліотека Болгарської академії наук (Болгарія)
Державний університет Сан-Паулу (Бразилія)
Інститут мов (Федеративна Республіка Німеччина)
Західноукраїнський національний університет (Тернопіль)
Державний архів Полтавської області
Полтавська обласна універсальна наукова бібліотека
імені І. П. Котляревського
Державний історико-культурний заповідник «Поле Полтавської битви»

Документно-інформаційні комунікації в умовах глобалізації: стан, проблеми і перспективи

**МАТЕРІАЛИ
VII МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

24 листопада 2022 року

Полтава

- Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України.
– К.: В-во «Наукова думка», 2019. – 842 с. – Режим
доступу:http://www.history.org.ua/?termin=rosijskyj_fashyzm
3. McFaul M. Putin, Putinism, and the Domestic Determinants of Russian Foreign Policy / Michael McFaul // International Security, 2020. – № 45 (2). – P. 95–139.
 4. Steven Fish M. What Is Putinism? / M. Steven Fish // Journal of Democracy. – October 2017. – №28(4). – P. 61–75.
 5. Robinson N. Putin and the Incompleteness of Putinism / Neil Robinson // BRILL. – 25 Aug 2020. – https://brill.com/view/journals/rupo/5/3/article-p283_2.xml?language=en

Вікторія Вощенко,

к.філос.н., доц.,

Ірина Денисовець,

к.філол.н., доц.

м. Полтава

МАНІПУЛЯТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ЯК ЗАСІБ ВПЛИВУ НА МАСОВУ СВІДОМІСТЬ

При визначенні терміну «соціально-комунікаційні технології» важливе значення має поняття «маніпуляція», яке еволюціонувало від звичайного обману до справжнього мистецтва бути непомітним для суб'єкта впливу й водночас досягати поставленої мети.

Термін «маніпуляція» спочатку вживався для означення ручного оперування з певними предметами, інструментами. Згодом його почали використовувати у сфері людської взаємодії та комунікації.

На сьогодні є багато тлумачень терміну «маніпуляція». Деякі науковці розрізняють поняття «маніпуляція» та «маніпулювання». Так, маніпуляція фіксує факт безпосереднього впливу на свідомість людей, їхні почуття, волю, психічний стан, тобто це формування штучних потреб і мотивів, емоційного налаштування, що змінюють поведінку в інтересах ініціатора маніпулятивного впливу. Під поняттям «маніпулювання» розуміється процес впливу за допомогою певних засобів на свідомість, почуття, психіку, волю людини з метою зміни її стереотипів мислення й поведінки. В умовах сучасного суспільства маніпулювання стає особливим видом діяльності, набуваючи статусу багатоактного циклічного процесу.

На сьогодні маніпуляцію розуміють переважно як явище негативного характеру. Маніпуляція є різновидом психологічного впливу, мистецьке виконання якого зумовлює приховане збудження в іншій людині намірів, що не збігаються з її актуальними та справжніми бажаннями.

Автори підручника «Інформаційна безпека (соціально-правові аспекти)» визначають такі складники маніпулятивного процесу: об'єкт маніпулювання (свідомість людини й масова свідомість); жертва маніпулювання (людина, група людей, суспільство як об'єкт маніпулювання, які були використані або якимось чином посприяли досягненню встановленої мети); суб'єкт маніпулювання (людина, група людей, яка ініціювала проведення маніпулювання свідомістю для досягнення певної мети); інструменти маніпулювання (ідеї, прийоми, форми, способи, методи, використання яких дає змогу впливати на свідомість людини для досягнення певної мети); мішені впливу (окремі люди, їхні об'єднання, соціальні групи, населення й навіть країни – об'єкти спеціальних інформаційних операцій), серед яких виокремлюють збуджувачі активності людини, регулятори активності людини; когнітивні (інформаційні) структури; операційний склад діяльності; психічний стан.

Застосування маніпулятивних технологій залежить від декількох умов: маніпуляція повинна залишатися непомітною; той, ким маніпулюють, має вірити в

природність і неминучість усього, що відбувається; людина, яка підпадає під вплив маніпуляції, не повинна відчувати свою присутність у штучній реальності.

З іншого погляду маніпулятивні технології не є прихованими, оскільки здійснюються на очах в аудиторії та можуть ілюструвати маніпуляцію, адекватно ідентифікуючи прийоми її впливу. При цьому існують різні причини, через які об'єкт маніпуляції не чинить опір. Дослідник О. Холод, акцентуючи увагу на тому, що прихованими у такому випадку є наміри комунікаторів, пропонує називати маніпуляцією «неприхований вплив комунікатора на комуніканта з прихованою метою позитивного або негативного керування поведінкою останнього».

Існує багато прийомів досягнення позитивного й заданого заздалегідь результату у схемах маніпуляцій, що трапляються у відносинах між індивідами, а саме: навмисне перепитування, чи обманні уточнення; прагнення показати свою байдужість, чи псевдоувага; біль душі, або допомога ближньому; швидкий темп, або невиправданий поспіх; авторитетність маніпулятора, чи обман влади; надана люб'язність, чи плата за допомогу; спротив, чи розіграваний протест; іронія, або маніпуляції з насмішкою; перебивання, чи відволікання думки; повторюваність фраз, або нав'язування думок; скажи «так», чи шлях до згоди; неочікуване цитування, або слова опонента як доказ; неочікуваний контраргумент, чи підступна кривда; звинувачення в теорії, або надумана відсутність практики тощо [2, с.78].

Маніпулятивні технології можна розрізнати за такими критеріями: за реципієнтом – маніпуляції індивідуальною та маніпуляції масовою свідомістю; за сферою існування – маніпуляції міжособистісної комунікації, політичні маніпуляції, рекламні маніпуляції тощо; за мішенню маніпуляції – маніпуляції словами, образами, знаковими системами, почуттями та емоціями, бажаннями, установками, стереотипами, автоматизмами, увагою, пам'яттю, кількістю та мірою, маніпуляція інформацією, маніпуляція слабкостями тощо; за тривалістю – одноактні маніпуляції та маніпулятивні ігри (тривалі стратегії); за результатом – ефективні

(ініціатор маніпуляції досягнув бажаного) та неефективні (ініціатор не досягнув поставленої мети або його схема була «викрита» жертвою чи сторонньою особою); за наслідками – конструктивні та деструктивні; за метою – звернені на себе (маніпулятор керується лише власною вигодою) та звернені на соціум (маніпулятор крім власної вигоди, ставить перед собою суспільні очікування та мету – наприклад, соціальна реклама, виховання дітей тощо).

Сутність поняття маніпуляція масовою свідомістю можна визначити як один із способів панування й придушення волі людей шляхом духовного впливу на них через програмування їхньої поведінки. Цей процес спрямований на психіку людини та відбувається таємно з метою зміни думок, прагнень і мотивів діяльності індивідів у потрібному напрямі. Головними ознаками прихованої маніпуляції можуть бути: мова, емоції, сенсаційність і терміновість, повторення, дроблення, вилучення з контексту, тоталітаризм джерела повідомлень, тоталітаризм рішення, змішання інформації й думки, прикриття авторитетом, активізація стереотипів, некогерентність висловлювань тощо. Не можна залишати поза увагою важливий аспект маніпуляцій масовою свідомістю, який полягає у побудові означеної діяльності на загально визнаних принципах психологічного впливу, використання яких є вагомим аргументом до визнання маніпуляцій планованою діяльністю команди професіоналів [1]. Основними найпростішими принципами психологічного впливу на людину є: взаємний обмін, зобов'язання та послідовність, соціальний доказ, прихильність, авторитет, дефіцит. Саме на цих принципах будується будь-яка маніпулятивна техніка, як поведінкова, так і вербальна

Всі засоби масової інформації (канали маніпуляції) проголошують одну головну тезу, причому як відкрито, так і завуальовано, її сутність полягає у такому: «Ми живемо у надзвичайно важкий час, ця неймовірна складність доби перетворень не дозволяє гараздкування та процвітання країни, вдіяти щось із цим найближчим часом не вдасться, тому треба терпіти та чекати поки все налагодиться...». Звичайно

пересічна людина не в змозі осмислити ці тонкощі політичної гри і схильна перекласти рішення глобальних суспільних проблем на платонівських «мудрих філософів», які начебто повинні керувати державою. Останні ж з радістю беруть на себе відповідальність, адже відповідати не так уже й складно, оскільки можна маніпулювати [1]. На сьогодні методів маніпуляції свідомістю, що використовуються у засобах масової інформації, досить багато, але найчастіше відзначаються такі: навіювання; перенесення приватного факту у сферу суспільного; використання чуток, домислів, тлумачень у незрозумілій політичній або соціальній ситуації; метод залякування; замовчування одних фактів і демонстрація інших; метод фрагментації; багаторазові повтори, або «метод Геббельса»; створення псевдоподій, містифікація.

Отже, маніпулювання масовою свідомістю є поширеним явищем у сучасному глобалізованому світі. Маніпулятивні технології, які використовуються, здебільшого базуються на загальних методах психологічного впливу.

Джерела та література

1. Нагорний А. Сучасні методика маніпулювання суспільно-масовою свідомістю та їх застосування в політичних технологіях. Режим доступу : https://ukr-socium.org.ua/wp-content/uploads/2008/10/167-174__no-4__vol-27__2008__UKR.pdf

2. Паніна Н. Українське суспільство 1994-2005: соціологічний моніторинг. Київ : ТОВ «Видавництво Софія», 2005. 160 с.